

УДК 343.3.7.

**ДОПИНГТІ ҚОЛДАҢАНЫ ҮШІН ҚЫЛМЫСТЫҚ
ЖАУАПКЕРШІЛІККЕ ТАРТУ МӘСЕЛЕСІ**

Нүрділдә Байқонды Маратұлы

Baikondi.kz@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Заң факультетінің 2 курс студенті

Нұр-Сұлтан қаласы, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – з.ғ.к., доцент Мұратханова М.Б.

Бұл мақалада қазіргі таңдағы еліміздегі және әлемдегі спорттағы допинг (яғни қолдануға болмайтын, тиым салынған препараттар, стимуляторлар, есірткелік анальгетиктер, анаболиктер, диуретиктер, гормондар, қан допингі және т.б.) туралы айтылады және сол үшін қылмыстық жауапкершілікке тарту мәселелері қаралады. Бірінші кезекте спортшылардың допингті қолдануға жүгінетін себебі медаль, атақ, абырой, жеңіс, рекорд, ақша үшін болып табылады. Спорт әлемінде бұл мәселе жылдан жылға дамып сараншадай қаптап бара жатыр. Осы жағдайды пайдаға асыру мақсатында допинг өндірісін дамытып бизнес көзіне айналдырып отқан пысақайлар көбейюде. Қазіргі таңда Интерполдың деректері бойынша допинг саудасы есірткі саудасынан асып кетуі мүмкін. Бұл жағдай көңіл көншітерлік емес. Алғаш рет допинг проблемасы ресми түрде айтылып, 1960 жылы римдік ойындарда Курт Йенсен қайтыс болған кезде бақылауға алынды. Қайтыс болған Дат велошабандозы болды, ол қашықтыққа кірер алдында допингтік препарат қабылдаған, бірақ мөлшерін есептемей және одан көп мөлшерде ішіп қойған, ол жарыс кезінде жүздеген көрермен алдында көз жұмды. Бұл оқиға Халықаралық Олимпиада комитетінің мүшелеріне елеулі әсер етті, бұл жарыстарда қолдануға тыйым салынған дәрі-дәрмектердің бірінші тізімін жасауға әкелді. Кейіннен, бұл тізім ұлғайып, қазіргі күнге дейін Жаңа субстанциялармен толықтырылады, өйткені фармацевтикалық зерттеулердің дамуы және дәрі-дәрмектерді шығару жедел қарқынмен жүреді және көптеген спортшылар мақсатқа жету үшін кез келген мүмкіндіктерді пайдалануға дайын. Қазіргі таңдағы тыйым салынған допингтік препараттардың тізімі:

Анаболиялық агенттер:

Гормондар және оларға жататын субстанциялар:

Бета-2 Агонистер

Гормондық Антагонистер және модуляторлар

Диуратиктер және басқа да бүркемелеу заттары.

Гендік инженерияның дамуына байланысты допингті пайдалану проблемасы Қазақстан Республикасына да айналып кеткен жоқ. Ауыр атлетшілер Илья Ильинді, Майя Манезаны, Светлана Подобедованы, Зульфия Чиншалоны, сондай-ақ Фаина Сиванбаева мен велошабандоз Александр Винокуровты жарыстан шеттету ең резонанстық іс болып табылады. Допинг спортшының денсаулығына ғана емес, спорттық жарыстарға да қауіпті, себебі тыйым салынған субстанцияларды қолдану алаяқтықтың бір түрі болып табылады және әділ ойын принципін бұзады. Осыған байланысты, бұл проблеманы елемеуге болмайды және оны шешу үшін спортшыны допингті қолдануға көндіру, сондай-ақ спортшыға қатысты допингке қарсы ережелерді бұзғаны үшін жауапкершілікті қатандату мақсатында спортта тыйым салынған субстанцияларды және әдістерді пайдалану сияқты әрекеттерді криминализациялау қажет. Криминализацияның қажеттілігі мынадай белгілермен көрсетілген:

1) бұқаралық: спорттық жарыстар әр түрлі мемлекеттердің спортшыларының жүлделі орындарды жеңіп алуға қызығушылығын білдіреді, допингті қолдану жаппай сипатқа ие және барлық елдермен қамтылады; 2) қоғамдық қауіп: әр түрлі препараттарды қолдану кезінде артық дозалануы, денсаулыққа зиян келтіруі, өлім болуы мүмкін.; 3) қылмыстық-құқықтық тыйым салудың көмегімен ықпал ету мүмкіндігі: қылмыстық-құқықтық тыйым салу белгіленген және оны қызметтің спорт саласында белсенді қолданған жағдайларда допингті пайдалануға қарсы күрес тиімді болады; 4) қылмыстық нормаларға сәйкестігі: тыйым салынған субстанцияларды пайдалану денсаулыққа байланысты елеулі проблемаларға әкеп соғуы мүмкін болғандықтан, бұл әрекет қылмыстық нормаларға сәйкес келеді және қылмыстық заңнамамен реттелуге тиіс.; 5) мемлекеттік органдардың допингке қарсы ережелерді бұзуда анықталған адамдарды жауапқа тартуды іске асыруы: жауапкершілікке тартуды іске асыру үшін допингтік құқық бұзушылықтарды тергеуде және ашуда мемлекеттік органдардың мүмкіндіктері мен дайындығын ескеру қажет.

2005 жылғы 19 қазанда Парижде қабылданған спортта допингті қолданумен күрес туралы халықаралық конвенцияны Қазақстан ратификациялағандықтан, қазіргі уақытта Қылмыстық кодекске допингке қарсы ережелерді бұзатын адамдардың жауапкершілігі туралы қосымша ережелерді енгізу туралы мәселе қарау сатысында. Конвенцияның мақсаты: осы конвенцияның мақсаты ЮНЕСКО-ның дене шынықтыру және спорт саласындағы қызметінің стратегиялары мен бағдарламалары шеңберінде оны жою мүддесінде спортта допинг қолдануды болдырмауға және онымен күресуге жәрдемдесу болып табылады. Агенттіктің ұраны-Play True ("Адал Ойна"). Әлемдік спортта допингті қолдану үшін қылмыстық жауапкершілік қарастырылады. Алғашқылардың бірі болып 10 жыл бұрын допинг үшін қылмыстық жауапкершілікті италяндықтар енгізді. Жергілікті заңдар бойынша спортшыға тыйым салынған заттарды табуға және пайдалануға көмектесетін адам үш жылға дейінгі мерзімге сотталуы мүмкін.

Бұл ретте ДДҚА-ның қара тізімінен дәрі-дәрмектерді сатушылар алты жылға дейін жаза ала алады. Италияда допингті тарату оны қолданудан гөрі ауыр қылмыс болып саналады. Мысалы көрші Ресей елінде спортшыны спортта тыйым салынған субстанциялар мен әдістерді қолдануға, сондай-ақ спортшыға қатысты осындай субстанциялар мен әдістерді қолдануға итермелегені үшін қылмыстық жауапкершілік енгізілді. Ең жоғарғы жаза бес жылға дейінгі мерзімге белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыра отырып, үш жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру. Германияда бірінші кезекте спортшыларды жазалайды. Ең жоғарғы жаза үш жыл мерзімге түрмеге қамау. Бірақ маңызды анықтама бар тыйым салынған заттардың көмегімен қарсыластардан артықшылық алатын, яғни өзінің әл-ауқатын арттыратын кәсіпқой спортшыларды ғана жазалауға болады.

Финляндияда тыйым салынған заттарды сақтау, дайындау, контрабанда және тарату үшін жауап беретін спортшыларды да жазалайды. Қылмыстық

заңнамада қол сұғушылық объектісі халықтың денсаулығы, өмірі мен денсаулығы болып табылады, өйткені тыйым салынған субстанцияларды қабылдау денсаулыққа зиян келтіруге немесе өлім-жітімге әкеп соғатын жағдайлар белгілі болады. Допинг мәні Дүниежүзілік допингке қарсы күрес ұйымының тыйым салынған тізіміне және тыйым салынған әдістерге енгізілген тыйым салынған субстанциялар болуы мүмкін. Объективті тарап қасақана іс-әрекеттер жасаудан көрінеді- спортшыны допинг қолдануға көндіру немесе тыйым салынған субстанцияларды және тыйым салынған әдістерді беру, сондай-ақ тыйым салынған субстанцияларды және тыйым салынған әдістерді пайдалану іздерін жасыру және тыйым салынған субстанцияларды және тыйым салынған әдістерді пайдалануға жәрдемдесу.

Спортшыға қатысты әрекеттерді қараған кезде жасы да ескерілуі қажет: егер спортшы кәмелетке толмаған болса, онда жаза тағайындау стресті болады, сондай-ақ алдын ала сөз байласудың болуы. Субъективті тарап тікелей ниет түрінде көрінетін болады, өйткені әрекет жасаған кезде субъект допингке қарсы ережелерді бұзу арқылы салдарлардың туындауын сезінеді және тілейді. Құқық бұзушылық субъектілері арнайы субъектілер болады- жаттықтырушы, медициналық мамандар спортшыға қатысты әрекеттерді қарау кезінде жасы да ескерілуі қажет: егер спортшы кәмелетке толмаған болса, онда жаза тағайындау жеңілірек болады, сондай-ақ алдын ала сөз байласу болуы. Субъективті тарап тікелей ниет түрінде көрінетін болады, өйткені әрекет жасаған кезде субъект допингке қарсы ережелерді бұзу арқылы салдарлардың туындауын сезінеді және тілейді. Құқық бұзушылық субъектілері арнайы субъектілер болады- жаттықтырушы, спорттық қызметтегі медициналық мамандар және дене шынықтыру және спорт саласындағы өзге де мамандар.

Спортшыны спортта тыйым салынған субстанцияларды және әдістерді пайдалануға көндіру және спортта тыйым салынған субстанцияларды және әдістерді пайдалануға қатысты пайдалану әртүрлі объективті тарапты білдіреді, Қылмыстық кодекске екі түрлі ереже енгізу және айырым белгілерін айқындау қажет: көндіру спортшыны допингті пайдалануға итермелеуге бағытталған түрлі қасақана әрекеттерді білдіреді. Әдеттегі көндіруден басқа, сондай-ақ қажетті нәтижеге қол жеткізу мақсатында кеңестер, ұсыныстар, алдау және өзге де тәсілдер қолданылуы мүмкін.

Спортшыға қатысты спортта қолдануға тыйым салынған субстанцияларды және әдістерді пайдалануға келетін болсақ, онда спортшыға қатысты оның хабардарлығына қарамастан спорттық нәтижелерді жақсарту мақсатында түрлі жасанды тәсілдерді қолдану түсініледі. Осы әрекеттер үшін ең қолайлы санкциялармен айыппұл төлеу, белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру, сондай-ақ бас бостандығынан айыру болады, өйткені допингке қарсы ережелерді бұзу спортшының денсаулығына зиян келтіреді және оны шеттетуге әкеп соқтырады, мансабынада әсер етуі мүмкін.

Өзгерту енгізуге ұсынылатын баптардың бірі ҚР ҚК 297- бабына да көрсетілген тиым салынған заттар тізіміне допингтік препараттарды да қосу және сол арқылы қылмыстық жауапкершілікке тарту. Тағыда енгізуге ұсынылған қылмыстық нормалардың бірі ҚР ҚК 299-бабына Есірткі құралдарын, психотроптық заттарды, сол тектестерді тұтынуға бейім, ал субстанциялар олардың бір түрі болып табылады. Жоғарыда баяндалғанды қорытындылай келе, жоғары спорттық нәтижелерге қол жеткізу - бұл ең алдымен спортшының мінез-құлқының айрықша қасиеттерінің көрсеткіші екенін атап өткім келеді, олар адалдық, ынта және табанды еңбекте көрінеді, ал допингке қарсы ережелерді бұзу спорттық жарыстарды жүргізудің теңсіздігі мен әділетсіздігін куәландырады және әділ емес ойын жүргізуге мүдделі адамдар бұл үшін жауапкершілікке тартылуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Закон Республики Казахстан от 3 июля 2014 года №228-V «О физической культуре и спорте»//
[http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31576150#pos=131;-55&sdoc_params=text%3D%25D0%25B4%25D0%25BE%25D0%25BF%25D0%25B8%25D0%25BD%25D0%25B3%26mode%3Dindoc%26topic_id%3D31576150%26spos%3D1%26tSynonym%3D0%26tShort%3D1%26tSuffix%3D1&sdoc_pos=3] (дата обращения: 31.03.2018 г.)
2. История допинга в спорте //
[<http://diagnoster.ru/sportmed/doping/istoriya-dopinga/>](дата обращения: 31.03.2018 г.)
3. Альберт Ахметов. Допинг у олимпийских чемпионов Казахстана: правда или месть за победу? // [<http://istory.kz/14030/doping-u-olimpijskih-chempionov-kazahstana-pravda-ili-mest-za-pobedu>](дата обращения: 01.04.2018 г.)
4. Принципы криминализации (декриминализации) деяний // [https://criminology-info.ru/index.php?action=full_article&id=41] (дата обращения: 01.04.2018 г.)
5. Закон Республики Казахстан от 7 декабря 2009 года №220-IV «О ратификации Международной конвенции о борьбе с допингом в спорте» // [<http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z090000220>] (дата обращения: 03.04.2018 г.)
6. Қазақстан Республикасы Қылмытық 3шілде 2014 жыл кодексі №226-V // [<http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>] (дата обращения: 01.04.2018 г.)
7. Список запрещенных субстанций и методов // [<http://www.nada.by/spisok-zaprewyonnyh-substancij-i-metod>] (дата обращения: 03.04.2018 г.)
8. Уголовный кодекс Российской Федерации от 24 мая 1996 г. // [<http://kodeks.systems.ru/uk-rf/>] (дата обращения: 03.04.2018 г.)

9. informburo.kz/stati/novyy-zakon-o-sporte-kak-budut-nakazyvat-za-doping-i-chto-izmenitsya-v-urokah-fizkultury.html

10. sport.rambler.ru/athletics/40605307-v-tyurmu-za-doping-kak-zakony-pomogayut-antidopingovym-sluzhbam/?updated